

Marcin Wrazidło^{a)}

 <https://orcid.org/0009-0001-0732-6236>

Następstwo prawne dóbr cyfrowych *post mortem*

Abstract: The research paper focuses on the analysis of the legal situation of digital goods left in the virtual space by a deceased user of online services. As part of the above research, it was first necessary to try to define the concept of digital goods and make them legally qualified, as well as to consider the material and non-material value of these goods. Therefore, it was also necessary to indicate the most commonly used methods of dealing with the fate of digital goods left after the death of their original user, as well as considerations in the field of private international law in the aspect of the law applicable to contract and the law applicable to succession. The author also focuses on the legal solutions currently in force in the selected countries in the world, which then became the basis for the formulation of *de lege ferenda* postulates.

Keywords: digital goods — digital content — legal succession

1. Uwagi wstępne

Współczesne społeczeństwo większość sfer swojego życia przenosi ze świata rzeczywistego do przestrzeni wirtualnej, a panująca w poprzednich latach pandemia COVID-19 jedynie przyśpieszyła ten proces. Oznacza to, że coraz większy kapitał jest lokowany wyłącznie w postaci treści

^{a)} Mgr, Uniwersytet Śląski w Katowicach.

cyfrowych¹, tak samo jak osobiste pamiętki, częściej niż jeszcze kilkanaście lat temu są przechowywane wyłącznie w wersji cyfrowej w różnego rodzaju serwisach internetowych. Biorąc pod uwagę, iż zagadnienie obrotu dobrami cyfrowymi, a ich następstwo prawne *post mortem* w szczególności, nie cieszy się jeszcze takim zainteresowaniem rodzimej nauki i praktyki prawa, tak jak ma to już miejsce w Stanach Zjednoczonych Ameryki oraz w Niemczech, konieczne stało się przybliżenie tej problematyki, dodatkowo rozszerzonej o najnowsze przykłady prawodawstwa unijnego. W obliczu nieuchronności przemijania ludzkiej egzystencji wskazane jest pochylenie się nad losem internetowych kont po śmierci ich pierwotnego użytkownika, tym bardziej, że liczba porzuconych kont z roku na rok będzie rosła², a na razie wydaje się, iż tego typu treści wymykają się spod regulacji obecnie obowiązującego prawa. Niniejsze opracowanie może być przyczynkiem do dalszej dyskusji nad złożonością opisywanego zagadnienia oraz potrzebą przemyślanego i drobiazgowego uregulowania tych kwestii, aby w możliwie najpełniejszy sposób pogodzić sprzeczne interesy zmarłych użytkowników, ich partnerów w komunikacji i następców prawnych oraz internetowych usługodawców, w czym pomocne może być również przybliżenie przyjętych regulacji prawnych w obcych systemach prawnych oraz koncepcji wypracowanych przez zagraniczną doktrynę.

2. Pojęcie dóbr cyfrowych

Rozważania na temat sytuacji prawnej dóbr cyfrowych po śmierci ich pierwotnego użytkownika³ musi poprzedzać zarysowanie zakresu „przedmiotów” mieszczących się w tej pojemnej kategorii.

Ustawodawca unijny, podejmując próbę zdefiniowania tego rodzaju dóbr, odwołał się do pojęcia „treści cyfrowe”, przez które należy rozumieć „dane wytwarzane i dostarczane w formie cyfrowej”⁴. Stosowanie tak la-

¹ Zob. P. Borysewicz, *TOP 7 Najdrożej Sprzedanych Przedmiotów W Grach Komputerowych*, <https://www.videotesty.pl/arttykul/419/top-7-najdrozej-sprzedanych-przedmiotow-w-grach-komputerowych/> [Dostęp: 25.11.2022 r.].

² Zob. T. Nowak, *Facebook ma coraz więcej martwych użytkowników*, <https://cyfrowa.rp.pl/globalne-interesy/art16917411-facebook-ma-coraz-wiecej-martwych-uzytkownikow> [Dostęp: 25.11.2022 r.].

³ Używane w niniejszym artykule określenia „użytkownik” i podobne nie mają żadnego związku z ograniczonym prawem rzeczowym, jakim jest instytucja użytkownika.

⁴ Powyższą definicję zaczerpnięto z pkt 19 preambuły Dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/83/UE z dnia 25 października 2011 r. w sprawie praw

pidarnej definicji jest podyktowane potrzebą uczynienia jej jak najbardziej neutralną technologicznie, aby nie dopuścić do jej szybkiej dezaktualizacji w obliczu ciągłego postępu technologicznego. To samo określenie zawiera także dyrektywa 2019/770⁵, stanowiąca istotny akt prawny dla regulacji prawnej niektórych aspektów umów o dostarczenie treści cyfrowych lub usług cyfrowych. Określeniem „treści cyfrowe” posługują się także niektórzy przedstawiciele doktryny⁶.

Wydaje się jednak, że powyższe pojęcie nie jest wystarczające, aby w pełni oddać złożoność omawianej problematyki, gdyż użycie nazwy „treści cyfrowe” zbyt mocno koncentruje się na aspektach „materialnych” w tym sensie, że zwraca uwagę tylko na konkretne „przedmioty”, z których użytkownicy Internetu mogą korzystać, co potwierdza także treść motywu 19 preambuły dyrektywy 2011/83. W takim sformułowaniu pomija się bowiem kwestie stosunków prawnych, na podstawie których zmarły użytkownik miał dostęp i prawo do korzystania z „przedmiotów” wirtualnych⁷. Wobec tego bardziej adekwatne okazuje się pojęcie „dobra cyfrowe”⁸, które dodatkowo koresponduje z przyjętym w doktrynie niemieckiej pojęciem spadku cyfrowego (niem. *digitaler Nachlass*)⁹. Mieści ono w sobie

konsumentów, zmieniającej dyrektywę Rady 93/13/EWG i dyrektywę 1999/44/WE Parlamentu Europejskiego i Rady oraz uchylającej dyrektywę Rady 85/577/EWG i dyrektywę 97/7/WE Parlamentu Europejskiego i Rady (Dz.Urz. UE L 304 z 22.11.2011, s. 64), dyrektywy 1999/44/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 25 maja 1999 r. w sprawie niektórych aspektów sprzedaży towarów konsumpcyjnych i związanych z tym gwarancji (Dz.Urz. UE L 171 z 7.07.1999 z późn. zm.) oraz dyrektywy 2002/65/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 23 września 2002 r. dotyczącej sprzedaży konsumentom usług finansowych na odległość oraz zmieniającej dyrektywę Rady 90/619/EWG oraz dyrektywy 97/7/WE i 98/27/WE (Dz.Urz. UE L 271 z 9.10.2002, s. 16 z późn. zm.), ostatnio zmienionej dyrektywą 2007/64/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 13 listopada 2007 r. (Dz.Urz. UE L 319 z 5.12.2007, s. 1) [dalej: dyrektywa 2011/83], zmienionego przez sprostowanie z dnia 24 października 2019 r. (Dz.U.U.E.L.2019.270.126).

⁵ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2019/770 z dnia 20 maja 2019 r. w sprawie niektórych aspektów umów o dostarczanie treści cyfrowych i usług cyfrowych (Dz.Urz. UE L 2019, nr 136, s. 1 z późn. zm.) [dalej: dyrektywa 2019/770].

⁶ Zob. zwłaszcza M. Mađel, *Następstwo prawne treści cyfrowych na wypadek śmierci*, C.H. Beck, Warszawa, 2018, s. 29—45; T. Serafin, *Dziedziczenie treści cyfrowych. Zarys problematyki*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego. Seria Prawnicza” 2020, z. 110, s. 211.

⁷ Zob. P. Szulewski, *Śmierć 2.0 — problematyka dóbr cyfrowych post mortem*, w: *Non omnis moriar. Osobiste i majątkowe aspekty prawne śmierci człowieka. Zagadnienia wybrane*, red. J. Gołaczyński, J. Mazurkiewicz, J. Turlukowski, D. Karkut, Oficyna Prawnicza, Wrocław, 2015, s. 734.

⁸ *Ibidem*, s. 733—735.

⁹ Zob. Deutscher Anwaltverein, *Stellungnahme des Deutschen Anwaltvereins durch die Ausschüsse Erbrecht, Informationsrecht und Verfassungsrecht zum Digitalen*

ogół występujących w przestrzeni wirtualnej dóbr, a także wiążące się z nimi prawa i obowiązki, przy czym kwalifikacja prawna tych stosunków prawnych również nie jest zadaniem łatwym. Zaproponowane określenie „dobra cyfrowe” nawiązuje także do wypracowanego w ramach dyskusji toczącej się w Stanach Zjednoczonych Ameryki pojęcia zasobów cyfrowych (ang. *digital assets*)¹⁰. Ponadto użycie słowa „dobra” wskazuje również na wartość majątkową i niejednokrotnie także sentymentalną zgromadzonych przez użytkowników za życia treści cyfrowych¹¹.

W doktrynie pojawiło się także pojęcie dóbr wirtualnych, przyjmowane jako zbiorcza nazwa dla postaci i przedmiotów wirtualnych występujących w grach komputerowych¹², jednak niektórzy autorzy rozszerzają to określenie także na adresy e-mail, konta w serwisach społecznościowych oraz domeny internetowe¹³. W ramach tej kategorii dokonuje się dalszego podziału, proponując dobra wirtualne występujące w wirtualnych światach gier komputerowych nazywać dobrami wirtualnymi *sensu stricto*, natomiast pozostałe kategorie dobrami wirtualnymi *sensu largo* lub dobrami internetowymi, ewentualnie dobrami podobnymi do wirtualnych¹⁴. Nawet przyjęcie takiego dalszego podziału nadal w pełni nie oddaje złożoności omawianego zagadnienia i mimo iż wszystkie opisywane dobra funkcjonują w tzw. cyberprzestrzeni (przestrzeni wirtualnej)¹⁵, to jednak nie można pominąć istotnych różnic występujących pomiędzy nimi, stąd należy obstawać przy bardziej pojemnym i właściwszym określeniu — dobra cyfrowe.

Nachlass, „Stellungnahme” 2013, nr 34, s. 93, <https://anwaltverein.de/files/anwaltverein.de/downloads/newsroom/stellungnahmen/2013/SN-DAV34-13.pdf> [Dostęp: 12.11.2021 r.].

¹⁰ Jednym z przejawów toczącej się tam dyskusji jest propozycja dla ustawodawstw stanowych jednolitej regulacji w zakresie prawa spadkowego w ujęciu następstwa prawnego treści cyfrowych po śmierci ich dotychczasowego użytkownika. Zob. Revised Uniform Fiduciary Access to Digital Assets Act (2015), <https://www.uniformlaws.org/HigherLogic/System/DownloadDocumentFile.ashx?DocumentFileKey=112ab648-b257-97f2-48c2-61fe109a0b33&forceDialog=0> [Dostęp: 6.07.2023 r.].

¹¹ Zob. P. Szulewski, *Śmierć 2.0...*, s. 734.

¹² Zob. K. Szpyt, *Obrót dobrami wirtualnymi w grach komputerowych. Studium cywilnoprawne*, C.H. Beck, Warszawa, 2018, s. 50.

¹³ Por. Ł. Maryniak, P. Baryś, *Prawo własności wirtualnej*, w: *Prawo w wirtualnych światach*, red. K. Grzybczyk, Difin, Warszawa, 2013, s. 108.

¹⁴ Zob. K. Szpyt, *Obrót dobrami wirtualnymi...*, s. 52.

¹⁵ Zob. A. Jaroszek, *Prawo właściwe dla umów konsumenckich zawieranych przez Internet*, Oficyna, Warszawa, 2009, s. 89.

3. Wartość dóbr cyfrowych

Należy również zastanowić się nad faktyczną wartością opisywanych dóbr cyfrowych i odpowiedzieć na pytanie, czy istnieje jakikolwiek sens uwzględniania ich jako elementu schedy po zmarłym użytkowniku.

Wartość dóbr cyfrowych można co do zasady rozpatrywać w dwóch kategoriach. Po pierwsze w ujęciu czysto ekonomicznym, poprzez próbę wyrażenia ich wartości wprost w pieniądzu. To zapatrywanie ma znaczenie z punktu widzenia uregulowań poszczególnych krajowych systemów prawa spadkowego, z reguły bowiem przymiot dziedziczności można przypisać jedynie prawom o charakterze majątkowym. Nie można również tracić z pola widzenia, że w odniesieniu do większości dóbr cyfrowych wykazanie ich majątkowego charakteru może być niezwykle trudne lub wręcz niemożliwe, to jednak nadal zachowują one swoją wartość emocjonalną dla osób bliskich zmarłego użytkownika. Rozpatrując takie przykłady jak popularne w mediach społecznościowych profile, biblioteki utworów muzycznych czy e-booków, a także cieszące się renomą konta w portalach aukcyjnych oraz zapisane w internetowych chmurach listy kontrahentów, raczej nie należy mieć wątpliwości co do możliwości przypisania im charakteru majątkowego. Po drugie natomiast w odniesieniu do takich dóbr cyfrowych jak zdjęcia i filmy dokumentujące ważne wydarzenia z życia prywatnego lub prywatną korespondencję zmarłego próżno doszukiwać się jakiegokolwiek wymiaru majątkowego. Jednak również takie dobra będą mieć znaczenie dla bliskich zmarłego i z tego powodu, że stanowią one nośnik pamięci po nim¹⁶, ich utrata niosłaby poważne konsekwencje natury socjologicznej, psychologicznej i historiograficznej.

Uregulowanie następstwa prawnego *post mortem* dóbr cyfrowych będzie miało pozytywny wpływ na wzmocnienie świadomości użytkowników, którzy zaczną nimi lepiej zarządzać, dbając o sprawne przejście tych dóbr po ich śmierci na oznaczone osoby. Ograniczy to także rosnącą liczbę tzw. profili widmo i jednocześnie będzie stanowić skuteczny środek zaradczy przeciwko wielu formom cyberprzestępczości¹⁷.

¹⁶ Zob. R.N. McEwen, K. Scheaffer, *Virtual Mourning and Memory Construction on Facebook: Here Are the Terms of Use*, „Bulletin of Science Technology & Society”, no. 3—4, s. 70.

¹⁷ Zob. P. Szulewski, *Śmierć 2.0...*, s. 740.

4. Prawna kwalifikacja dóbr cyfrowych i stosunki prawne uprawniające do korzystania z nich

W języku potocznym użytkownicy w odniesieniu do dóbr cyfrowych często posługują się określeniami, które przywodzą na myśl pojęcia zaczerpnięte z prawa rzeczowego, traktując je jako prawa o charakterze bezwzględnym i skuteczne *erga omnes*. Jednak często tego typu „przedmiotom” nie będą mogły przysługiwać prawa rzeczowe, z uwagi na ściśle „materialne” ujęcie przedmiotu praw rzeczowych w niektórych ustawodawstwach krajowych, czego dobrym przykładem może być regulacja zawarta w art. 45 polskiego Kodeksu cywilnego¹⁸. Oznacza to, że stosunki prawne, które za swój przedmiot przyjmują dobra cyfrowe, należy zakwalifikować jako stosunki o charakterze obligacyjnym, co wprost wynika także z wcześniej przywołanej dyrektywy 2019/770.

Zazwyczaj, aby móc korzystać z dóbr cyfrowych, przede wszystkim z tych zgromadzonych na portalach społecznościowych, należy zawrzeć w postaci elektronicznej umowę z ich dostawcą, co najczęściej łączy się z jednoczesnym założeniem konta w prowadzonym przez niego serwisie. Założone w ten sposób konto, w serwisach społecznościowych zwane „profilem”, można zdefiniować jako wirtualne konto udostępniane przez dostawcę usług internetowych i jako takie stanowiące cyfrowy zbiór zasobów i uprawnień w ramach danego serwisu internetowego przypisane konkretnej osobie¹⁹. Do jego założenia konieczne jest uprzednie zaakceptowanie przez użytkownika zasad korzystania z danego portalu, które z reguły przyjmują postać regulaminu korzystania z danego serwisu. Prowadzi to do zawarcia adhezyjnej umowy typu *click-wrap* za pomocą stosownego formularza, umieszczonego na stronie internetowej danego serwisu i umożliwiającego wprowadzenie danych w trybie bezpośredniego połączenia (*on-line*) z jego stroną internetową²⁰. Powstaje wówczas obligacyjny stosunek prawny o cechach zobowiązania wzajemnego²¹.

W art. 3 ust. 1 dyrektywy 2019/770 wskazano, że umowa o dostarczanie treści cyfrowych i usług cyfrowych ma charakter jednostronnie

¹⁸ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. — Kodeks cywilny (t.j. Dz.U. 2022, poz. 1360 z późn. zm.).

¹⁹ Zob. M. Załucki, *Śmierć a dane w systemach teleinformatycznych — przyczynek do dyskusji*, w: *Media elektroniczne. Współczesne problemy prawne*, red. K. Flaga-Gieruszyńska, J. Gołaczyński, D. Szostek, C.H. Beck, Warszawa, 2016, s. 167.

²⁰ Zob. ibidem; W. Kocot, *Wpływ Internetu na prawo umów*, LexisNexis, Warszawa, 2004, s. 234 i n.

²¹ M. Małdel, *Następstwo prawne...*, s. 86.

podmiotowo kwalifikowanej, z uwagi na fakt, że jedną z jej stron musi być przedsiębiorca, zobowiązujący się dostarczyć treść cyfrową lub usługę cyfrową, natomiast drugą — konsument, który z kolei przyjmuje na siebie zobowiązanie do zapłaty ceny lub dostarczenia swoich danych osobowych. W tym przepisie wprost przesądzono, iż podanie przez konsumenta jego danych osobowych w zamian za dostarczenie treści cyfrowej lub usługi cyfrowej stanowi „cenę” za świadczenie przedsiębiorcy, czyli oba świadczenia są sobie równoważne²². Oznacza to, że omawiana umowa przyjmuje charakter umowy odpłatnej — nie tylko wtedy, gdy konsument płaci cenę w pieniądzu za dostarczanie mu treści lub usług cyfrowych, lecz także wtedy, gdy jedynym jego świadczeniem na rzecz przedsiębiorcy jest przekazanie mu swoich danych osobowych. Przepis ten sformułowano w duchu tzw. odpłatności formalnej, a więc *a priori* już sam prawodawca przesądził, jakie świadczenia mają być spełnione przez obie strony danego stosunku prawnego, co także dowodzi odpłatności tego stosunku prawnego²³.

Warto także zauważyć, że na przestrzeni lat nastąpiła pewna ewolucja poglądów prawodawcy unijnego w kwestii klasyfikacji tego rodzaju umów, jeszcze bowiem w pkt 19 preambuły wcześniejszej dyrektywy 2011/83²⁴ wskazano, iż do treści cyfrowych dostarczanych na nośniku materialnym stosować należy odpowiednio przepisy o sprzedaży towarów, natomiast dostarczanie treści cyfrowych w ten sposób niematerializowanych nie może być traktowane ani jako sprzedaż, ani jako świadczenie usług.

5. Prawo właściwe dla umów dotyczących dóbr cyfrowych i ich następstwa prawnego

W stosunkach prawnych związanych z dobrami cyfrowymi nader często występuje tzw. element obcy (zagraniczny), który powoduje konieczność określenia prawa właściwego w oparciu o miarodajne w tym zakresie

²² Zob. Z. Efroni, *Gaps and opportunities: The rudimentary protection for „data-paying consumers” under new EU consumer protection law*, „Common Market Law Review” 2020, vol. 57, no. 3, s. 804—805.

²³ Zob. A. Brzozowski, W.J. Kocot, E. Skowrońska-Bocian, *Prawo cywilne. Część ogólna*, C.H. Beck, Warszawa, 2013, s. 197. Autorzy prezentują pogląd, że odpłatny charakter umowy można postrzegać w ujęciu materialnym, kiedy należy porównywać ze sobą świadczenia stron, oraz w ujęciu formalnym, kiedy o odpłatności z góry przesądza sam ustawodawca.

²⁴ Powyższe uwagi odnoszą się do treści motywu 19 zmienionego przez sprostowanie z dnia 24 października 2019 r. (Dz.U.U.E.L.2019.270.126).

normy kolizyjne. W rozpatrywanych stosunkach prawnych powiązanie z obcym obszarem prawnym będzie dotyczyć przede wszystkim miejsca zamieszkania, pobytu lub siedziby stron umowy w różnych państwach.

Zagadnienie prawa właściwego nie jest obce również samym usługodawcom, którzy w regulaminach świadczonych przez siebie usług nader często zamieszczają postanowienia mające regulować tę kwestię. Przyjmują one najczęściej formę klauzul wyboru prawa właściwego, przy czym można zaobserwować, że z upływem czasu praktyka usługodawców w coraz większym zakresie zaczyna być zgodna z miarodajnymi w tym przedmiocie przepisami prawa prywatnego międzynarodowego posługującymi się łącznikami obiektywnymi. Jednak wciąż można wśród tych postanowień znaleźć wiele takich, które budzą poważne wątpliwości lub są jawnie sprzeczne z powszechnie obowiązującym prawem, naruszając pozycję prawną konsumenta. Zobrazowaniu zmiany podejścia dostawców usług internetowych może służyć przywołanie treści regulaminu portalu Facebook i modyfikacji, jakie nastąpiły w nim w 2020 r. w porównaniu z jego wersją z 2015 r. W poprzednio obowiązującej wersji regulaminu zastrzeżono, że wszelkie spory pomiędzy serwisem a jego użytkownikiem będą podlegać przepisom prawa stanu Kalifornia, bez względu na przepisy prawa kolizyjnego²⁵. Obecnie to postanowienie zostało w pewnym zakresie przeformułowane i przewidziany w nim skutek prawny zróżnicowano w zależności od statusu użytkownika, w przypadku bowiem, gdy jest nim konsument, do wszelkich sporów z nim zastosowanie znajdzie prawo państwa jego miejsca zamieszkania. Natomiast w przypadku umów zawartych z pozostałymi użytkownikami jako prawo właściwe wskazano prawo irlandzkie²⁶. Jednak nadal w odniesieniu do obu kategorii użytkowników wskazuje się, że wyznaczenie prawa właściwego następuje z pominięciem jakichkolwiek norm kolizyjnych. Tożsame rozwiązanie zastosowano również w regulaminie serwisu Instagram²⁷; w podobny sposób uregulowano to zagadnienie także w regulaminie usługi chmury internetowej Dropbox, jednak w tym dokumencie, różnicując sytuację prawną użytkowników, już wprost odniesiono się do kwestii położenia miejsca zamieszkania konsumenta na terytorium UE lub poza nim²⁸.

²⁵ Treść poprzedniej wersji regulaminu serwisu Facebook z dnia 30 stycznia 2015 r. przywołano za M. Małdel, *Następstwo prawne...*, s. 79, przyp. 104.

²⁶ Zob. rozdział 4: „Dodatkowe postanowienia”, pkt 4.: Spory regulaminu serwisu Facebook z dnia 26 lipca 2022 r., <https://www.facebook.com/legal/terms> [Dostęp: 14.06.2023 r.].

²⁷ Zob. rozdział zatytułowany „Jak będziemy rozstrzygać spory.” regulaminu serwisu Instagram z dnia 26 lipca 2022 r., <https://www.facebook.com/help/instagram/581066165581870> [Dostęp: 14.06.2023 r.].

²⁸ Zob. paragraf zatytułowany „Prawo właściwe” Warunków korzystania z usługi Dropbox z dnia 17 stycznia 2023 r., <https://www.dropbox.com/pl/terms> [Dostęp: 14.06.2023 r.].

Analizę skuteczności opisanych klauzul należy rozpocząć od stwierdzenia, że bez znaczenia jest to, czy usługodawca ma siedzibę w państwie członkowskim UE, czy też w państwie trzecim, w każdym bowiem przypadku prawa właściwego dla umowy łączącej go z użytkownikiem należy poszukiwać zgodnie z przepisami rozporządzenia Rzym I²⁹. Natomiast na szczególną uwagę zasługuje art. 3, a w odniesieniu do obrotu konsumencckiego również art. 6 tego rozporządzenia.

Należy również zaznaczyć, że rozporządzenie Rzym I obejmuje swoim zakresem zastosowania również stosunki prawne powstałe w wyniku zawarcia umów elektronicznych lub przy wykorzystaniu elektronicznych wzorców umownych³⁰.

Przechodząc do bardziej szczegółowych rozważań, należy wskazać, że rozporządzenie Rzym I w art. 3 dopuszcza swobodny wybór prawa, któremu podlegać będzie umowa zawarta przez strony. Wybór ten ma charakter wyboru nieograniczonego, ponieważ można wybrać prawo niebędące w jakimkolwiek związku z powstałym stosunkiem prawnym³¹. Zastrzega się jednak, że niedopuszczalne jest wyłączenie zawartej umowy spod prawa, natomiast poddanie jej regułom lub zasadom niebędącym prawem powszechnie obowiązującym w jakimkolwiek państwie stanowić będzie jedynie tzw. materialnoprawne wskazanie, skuteczne w granicach materialnoprawnej swobody kontraktowej, przewidzianej przez przepisy prawa właściwego³². Z systematyki przyjętej w rozporządzeniu można wywnioskować, że dla prawodawcy unijnego zawarcie w umowie klauzuli wyboru prawa jest regułą, jednak przewidział on również taką sytuację, w której strony nie zdecydowały się na włączenie do umowy takiego postanowienia. Powyższe uregulowano w art. 4, przy czym na szczególną uwagę zasługuje jego ust. 1 lit. b, zgodnie z którym dla umów o świadczenie usług przewidziano właściwość prawa państwa, w którym usługodawca ma miejsce zwykłego pobytu. Powracając na grunt przywołanych wcześniej wyciągów z regulaminów niektórych usług internetowych, należy wskazać, iż stanowią one przykład umownej klauzuli wyboru prawa właściwego, przy czym jedynie w przypadku umów obustronnie profesjonalnych zawarta

²⁹ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 593/2008 z dnia 17 czerwca 2008 r. w sprawie prawa właściwego dla zobowiązań umownych (Rzym I) (Dz.Urz. UE L 2008, nr 177, s. 6 z późn. zm.) [dalej: Rzym I].

³⁰ Zob. M. Świerczyński, M. Kolasiński, *Wybór prawa obcego w internetowych wzorcach umownych a ochrona konsumenta*, w: *Media elektroniczne. Współczesne problemy prawne*, red. K. Flaga-Gieruszyńska, J. Gołaczyński, D. Szostek, C.H. Beck, Warszawa, 2016, s. 258—259.

³¹ Zob. M. Pazdan, w: *System Prawa Prywatnego*, T. 20B, *Prawo prywatne międzynarodowe*, red. M. Pazdan, C.H. Beck, Warszawa, 2015, s. 73, nb. 89.

³² Zob. M. Pazdan, *Prawo prywatne międzynarodowe*, wyd. 16, Wolters Kluwer, Warszawa, 2017, s. 207.

w umowie lub dołączonym do niej wzorcu umownym klauzula wyboru prawa jest prawnie wiążąca, ponieważ na gruncie obrotu konsumenckiego istnieją przepisy szczególne, których zadaniem jest stanie na straży interesów strony słabszej (konsumentów). Do tego typu przepisów należy art. 6 rozporządzenia Rzym I, w którego ust. 2 zamieszczono zastrzeżenie, że o ile nieograniczony wybór prawa jest dopuszczalny również w umowie zawartej z konsumentem, to jednak ma tutaj miejsce ograniczenie zakresu zastosowania prawa właściwego w ten sposób, iż konsument poprzez wybór nie może zostać pozbawiony ochrony, która byłaby mu przyznana na mocy prawa właściwego, które doszłoby do głosu w braku dokonania wyboru prawa³³. Natomiast zgodnie z art. 6 ust. 1 rozporządzenia Rzym I prawem właściwym dla umowy zawartej z konsumentem jest prawo państwa, w którym ma on miejsce zwykłego pobytu, pod warunkiem, że jednocześnie zostały spełnione pozostałe wskazane tam przesłanki.

Oceniając, czy przywołane klauzule umowne są prawnie skuteczne również w przypadku zawarcia ich w umowie konsumenckiej, należy przywołać wyrok Trybunału Sprawiedliwości³⁴, w którym wskazano, że niewynegocjowana indywidualnie z konsumentem umowna klauzula wyboru prawa właściwego, znajdująca się w umowie zawieranej z wykorzystaniem ogólnych warunków, w której ponadto określono, iż prawem właściwym dla niej jest prawo państwa członkowskiego siedziby przedsiębiorcy, nie w każdym przypadku będzie mogła być uznana za klauzulę niedozwoloną. Trybunał zaznaczył bowiem, że takowe postanowienie będzie niedozwolone jedynie wtedy, gdy wprowadza ono konsumenta w błąd, sugerując, że tylko wskazane w umowie prawo obce będzie mogło zostać zastosowane. Przedsiębiorca, aby uchronić się przed zakwestionowaniem zawartej w umowie klauzuli, powinien zawrzeć w niej informację dla konsumenta, że zgodnie z art. 6 ust. 2 rozporządzenia Rzym I, pomimo umownego wyboru prawa właściwego, nadal przysługuje mu ochrona na podstawie przepisów prawa państwa miejsca jego zwykłego pobytu. Przywołane przykłady nie zawierają w swej treści tego typu informacji, wobec czego można stwierdzić, iż stanowią one klauzule niedozwolone i nie są wiążące dla konsumenta, nawet wówczas, gdy jako właściwe określają prawo państwa członkowskiego miejsca zamieszkania konsumenta. W takiej sytuacji prawo właściwe dla zobowiązania umownego powstałego w następstwie zawarcia umowy o dostarczanie treści cyfrowych lub usług cyfrowych należy ustalać wyłącznie według przepisów rozporządzenia Rzym I.

³³ Por. *ibidem*, s. 211.

³⁴ Zob. wyr. TS z dnia 28 lipca 2016 r., C-191/15, *Verein für Konsumenteninformation v. Amazon EU Sarl*, Zbiór Orzeczeń Trybunału Sprawiedliwości i Sądu, 2016, nr 7, poz. I-612.

Zgodnie z art. 12 ust. 1 rozporządzenia Rzym I prawo właściwe ustalone na jego podstawie ma zastosowanie w szczególności do wykładni umowy, określenia skutków całkowitego lub częściowego niewykonania zobowiązania, wygaśnięcia zobowiązania oraz jego przedawnienia, a także skutków nieważności umowy. Natomiast w myśl art. 12 ust. 2 w zakresie technicznego sposobu wykonania (tzw. warunków wykonania) umowy oraz środków przysługujących wierzycielowi w przypadku nienależytego jej wykonania należy wziąć pod uwagę także przepisy obowiązujące w państwie jej wykonania. Katalog z art. 12 ust. 1 rozporządzenia Rzym I jest wyliczeniem jedynie przykładowym, a więc należy przyjąć, że to dla statutu kontraktowego pozostawiono decyzję m.in. w przedmiocie dziedziczenia danego uprawnienia bądź zobowiązania, a także w zakresie przesądzenia losów prawa bądź obowiązku wyłączzonego spod dziedziczenia³⁵. Z powyższego da się wyprowadzić wniosek, że o ile *lex causae* decyduje o istnieniu danego prawa lub obowiązku, wskazuje jego podmioty i treść, przesądza o jego dziedzicznym charakterze, a także może wprowadzać szczególne przesłanki, od których zależeć będzie jego nabycie na jakiegokolwiek drodze, w tym w drodze sukcesji uniwersalnej, to jednak statut spadkowy będzie co do zasady właściwy dla ustalenia zawartości spadku, czyli to na jego podstawie należy ustalać ogólne reguły służące do określenia pojęcia spadku. W zakres zastosowania statutu spadkowego wchodzi również kwestia długów spadkowych oraz szczegółowych reguł, pomocnych przy ustalaniu sched spadkowych lub innych korzyści osiągniętych ze spadku³⁶. Jak widać, zachodzi tu krzyżowanie się postanowień statutu spadkowego i kontraktowego, a w wypadku, gdy każdym z nich jest inne prawo merytoryczne, kwestia rozgraniczenia tych dwóch statutów ma fundamentalne znaczenie.

W obliczu takiego stanu rzeczy konieczne staje się przejście do określenia prawa właściwego dla ewentualnego dziedziczenia dóbr cyfrowych, które ustalać należy na podstawie unijnego rozporządzenia 650/2012³⁷, w którym poza wskazaniem prawa właściwego uregulowano także wiele innych istotnych kwestii dotyczących ogólnie pojętych spraw spadkowych, w tym przede wszystkim zagadnienie jurysdykcji. Zgodnie z art. 21 ust. 1 rozporządzenia 650/2012 co do zasady prawem właściwym dla ogółu spraw dotyczących spadku jest prawo państwa, w którym spadkodawca

³⁵ Zob. M. Pazdan, *Prawo prywatne międzynarodowe...*, s. 226.

³⁶ Zob. w szczególności ibidem, s. 356, nb. 518.

³⁷ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 650/2012 z dnia 4 lipca 2012 r. w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń, przyjmowania i wykonywania dokumentów urzędowych dotyczących dziedziczenia oraz w sprawie ustanowienia europejskiego poświadczenia spadkowego (Dz.Urz. UE L 2012, nr 201, s. 107 z późn. zm.) [dalej: rozporządzenie 650/2012 lub: rozporządzenie spadkowe].

miał miejsce zwykłego pobytu w chwili śmierci. W art. 22 ust. 2 rozporządzenia 650/2012 dopuszczono także możliwość dokonania wyboru prawa właściwego przez spadkodawcę. Korzyścią z wprowadzenia instytucji wyboru prawa jest z pewnością zminimalizowanie ryzyka niezamierzonej zmiany statutu spadkowego, jeśli dojdzie do zmiany miejsca zwykłego pobytu spadkodawcy pod koniec jego życia³⁸. Dopuszczony w rozporządzeniu spadkowym wybór prawa jest jednak wyborem ograniczonym, ponieważ wybrać można jedynie prawo państwa, którego jest się obywatelem w chwili dokonywania wyboru lub w chwili śmierci. Wybór może dotyczyć wyłącznie całości statutu spadkowego, z czego wynika zakaz rozczłonkowania statutu spadkowego (zakaz *depeçage*)³⁹. Ponadto należy zaznaczyć, że wybór nie musi przyjąć postaci bezpośredniego wskazania jakiegoś konkretnego systemu prawnego, pozostanie on bowiem skuteczny również w sytuacji, gdy wybrane prawo da się ustalić jedynie na podstawie ogólnych postanowień rozrządzenia na wypadek śmierci⁴⁰, przy czym o dopuszczalności wyboru i jego granicach niezależnie od powyższego stanowi również samo rozporządzenie spadkowe.

6. Aktualnie stosowane w praktyce rozwiązania dotyczące następstwa prawnego dóbr cyfrowych

Dotychczasowy brak regulacji prawnych koncentrujących się na następstwie prawnym dóbr cyfrowych po śmierci ich pierwotnego użytkownika sprzyja dowolności rozwiązań stosowanych przez poszczególnych usługodawców. Możliwe do przyjęcia uregulowania tej kwestii można podzielić na cztery zasadnicze kategorie: porzucenie, usunięcie, archiwizacja oraz przeniesienie praw do dóbr cyfrowych na podstawie odpowiednich postanowień umownych.

Obecnie najczęściej stosowanym w praktyce rozwiązaniem jest porzucenie całych kont w serwisach internetowych i zgromadzonych w nich treści, co wynika przede wszystkim z tego, iż użytkownicy nie przekazują nikomu informacji na temat dóbr cyfrowych, do których mają dostęp, uważając je za mało wartościowy i nieistotny element majątku. Z podobnego założenia wychodzą również następcy prawni tych użytkowników,

³⁸ Zob. P. Księżak, *Prawo spadkowe*, Wolters Kluwer, Warszawa, 2017, s. 26.

³⁹ Zob. J. Pazdan, w: *System Prawa Prywatnego*, T. 20C, *Prawo prywatne międzynarodowe*, red. M. Pazdan, C.H. Beck, Warszawa, 2015, s. 684, nb. 94 i przywołana tam literatura.

⁴⁰ Zob. *ibidem*, s. 683.

rzadko bowiem podejmują starania, by uzyskać dostęp do dóbr cyfrowych zmarłego, zwłaszcza dlatego, że są to starania niezwykle czasochłonne i nieraz nieprzynoszące oczekiwanych rezultatów⁴¹, a także z tego powodu, że często nie mają nawet wiedzy na temat tego, z jakich serwisów internetowych, w tym głównie portali społecznościowych, zmarły korzystał. Prowadzi to do ciągłego wzrostu liczby kont widmo, które z jednej strony są przykrym doświadczeniem dla najbliższych zmarłego, gdy zetkną się z nimi w przestrzeni wirtualnej, a z drugiej marnotrawstwem zgromadzonego w nich kapitału, ale również zagrożeniem dla powszechnego cyberbezpieczeństwa. Powyższy problem już teraz dotyczy znacznej liczby kont, a z każdym rokiem liczba ta będzie wzrastać⁴².

Pewnym remedium na te zjawiska może być usunięcie konta wraz ze wszystkimi zapisanymi na nim treściami, jednak z reguły wymaga to podjęcia aktywności jeszcze za życia przez samego użytkownika, a możliwość zwrócenia się z taką prośbą przez osoby najbliższe zmarłego jest aktualnie przewidziana jedynie przez niektórych usługodawców. Przykładem może być administrator portalu społecznościowego Facebook, który w regulaminie przyznaje osobie najbliższej zmarłego użytkownika lub wykonawcy jego testamentu, pod warunkiem spełnienia dodatkowych przesłanek, prawo do wystąpienia z żądaniem o usunięcie konta⁴³. Można wskazać także innych dostawców, którzy stosują politykę usuwania zgromadzonych dóbr cyfrowych, jednak ich rozwiązania są pochodną nieco innych założeń, gdyż zastrzegają oni sobie prawo do dezaktywowania i usunięcia konta po upływie z góry ustalonego okresu braku aktywności. Do tego rodzaju usługodawców można zaliczyć dostawcę Yahoo! Mail, który przewiduje możliwość usunięcia konta, jeśli użytkownik nie zaloguje się na nie przez okres 12 miesięcy⁴⁴. Wspomniany usługodawca zmierza

⁴¹ Zob. P. Szulewski, *Śmierć 2.0...*, s. 737.

⁴² Według danych wskazanych przez J. Kaleem, *Death on Facebook Now Common as 'Dead Profiles' Create Vast Virtual Cemetery. What Happens To Your Facebook Profile After You Die?*, „The Huffington Post”, 7.12.2012, https://www.huffpost.com/entry/death-facebook-dead-profiles_n_2245397 [Dostęp: 15.11.2022 r.] w 2012 r. dotyczyło to już około 30 mln profili na samym serwisie Facebook. Natomiast S. Czubkowska wskazuje, że każdego dnia średnio umiera aż 10 273 użytkowników Facebooka. Zob. *Ostatnie logowanie. Niech twoje dane spoczywają w spokoju*, „Wyborcza.biz”, 20.04.2019, <https://wyborcza.biz/biznes/7,177150,24674340,media-spolecznościowe-nie-odpisze-bo-umarlem.html?disableRedirects=true> [Dostęp: 15.06.2023 r.].

⁴³ Zob. zakładkę Zarządzanie kontem osoby zmarłej — Jak poprosić o usunięcie konta na Facebooku należącego do zmarłego członka rodziny?, Centrum pomocy Facebook, <https://www.facebook.com/help/1518259735093203> [Dostęp: 15.11.2022 r.].

⁴⁴ Zob. zakładkę w Yahoo! Mail Help Central — Reasons Yahoo deactivates or deletes an account, <https://help.yahoo.com/kb/reasons-yahoo-deactivates-deletes-account-sln-2018.html> [Dostęp: 15.11.2022 r.].

bowiem w kierunku całkowitego uniemożliwienia komukolwiek dostępu do danych zgromadzonych na koncie, które co do zasady są usuwane po zamknięciu konta, chyba że ustawowe prawa użytkownika stanowią inaczej⁴⁵. Usunięcie dóbr cyfrowych w pełni realizuje postulaty dotyczące cyberbezpieczeństwa, w zamian jest jednak nieefektywne ekonomicznie oraz może być przyczyną poważnych braków w dokumentacji historycznej⁴⁶.

Pewnym kompromisem może być archiwizacja konta, jednak obecnie jest to bardzo mało popularne narzędzie, dostępne wyłącznie w serwisie Facebook. W praktyce polega ono na nadaniu profilowi zmarłego statusu *in memoriam*, co powoduje jego przekształcenie w wirtualną księgę pamiątkową. Nadanie tego statusu wyłącza możliwość zalogowania się na konto oraz sprawia, że nie będzie się ono pojawiać w takich obszarach jak np. przypomnienia o nadchodzących urodzinach. Zmiana statusu nie ma żadnego wpływu na zgromadzone na profilu treści cyfrowe, które pozostają na nim w niezmienionej formie, a inni użytkownicy mogą uzyskiwać do nich dostęp według ustawień prywatności ustalonych jeszcze przez zmarłego⁴⁷. Prośbę o nadanie statusu *in memoriam* może zgłosić każdy użytkownik serwisu, który powziął informację o śmierci danej osoby, po przedstawieniu dokumentu potwierdzającego zgon⁴⁸. Z powyższym rozwiązaniem jest powiązana usługa polegająca na możliwości ustanowienia opiekuna konta⁴⁹, jednak włączyć ją mogą jedynie ci użytkownicy, którzy ukończyli 18 lat. Jest to nic innego, jak wyznaczenie jeszcze za życia przez zmarłego innego użytkownika, który po jego śmierci i nadaniu jego profilowi statusu *in memoriam* będzie mógł dokonywać pewnych czynności w zakresie zarządzania tym kontem. Dotyczy to przede wszystkim uprawnienia do napisania pożegnania posta w imieniu zmarłego, zarządzania wspomnieniami pozostawianymi na osi czasu przez innych użytkowników,

⁴⁵ Zob. sekcję 7 lit. d Warunków świadczenia usług Yahoo z dnia 23 maja 2022 r., <https://legal.yahoo.com/ie/pl/yahoo/terms/otos/index.html> [Dostęp: 15.11.2022 r.].

⁴⁶ Por. P. Szulewski, *Śmierć 2.0...*, s. 738, 739.

⁴⁷ Zob. zakładkę Zarządzanie kontem osoby zmarłej — Informacje o kontaktach ze statusem „In memoriam”, Centrum pomocy Facebook, https://www.facebook.com/help/1017717331640041/?helpref=hc_fnav [Dostęp: 15.11.2022 r.].

⁴⁸ Zob. zakładkę Zarządzanie kontem osoby zmarłej — Prośba o nadanie kontu status „In memoriam” lub usunięcie konta — Jak zgłosić śmierć użytkownika lub konto, któremu należy nadać na Facebooku status „In memoriam”?, Centrum pomocy Facebook, https://www.facebook.com/help/1111566045566400/?helpref=hc_fnav [Dostęp: 15.11.2022 r.]; formularz zgłoszeniowy — Prośba o nadanie statusu „In memoriam”, Centrum pomocy Facebook, <https://www.facebook.com/help/contact/234739086860192> [Dostęp: 15.11.2022 r.].

⁴⁹ Zob. zakładkę Kim jest opiekun konta i co może on zrobić z moim kontem na Facebooku?, Centrum pomocy Facebook, <https://www.facebook.com/help/1568013990080948> [Dostęp: 15.11.2022 r.].

możliwości zmiany zdjęcia profilowego, pobrania kopii niektórych danych z konta i — co najistotniejsze z perspektywy niniejszego opracowania — prawa do wystąpienia o usunięcie konta. Powyższe rozwiązanie chroni też prywatność zmarłego, opiekun konta bowiem w żadnym razie nie będzie mieć możliwości zalogowania się na konto, usuwania dotychczasowych znajomych i zapoznania się z prywatnymi wiadomościami i innymi prywatnymi informacjami, których nie będzie on też mógł skopiować i pobrać⁵⁰. Jednak również archiwizacja nie jest rozwiązaniem idealnym, ponieważ mimo że pozwala odpowiednio uczcić i uwiecznić pamięć po zmarłym, dalej stanowi utratę ulokowanego kapitału⁵¹.

Wydaje się, że najlepszym rozwiązaniem jest przeniesienie prawa dostępu i korzystania z konta, o ile nie wręcz dopuszczenie jego dziedziczenia. Powyższe realizowałoby bowiem wszystkie podnoszone wcześniej postulaty, jednak również tutaj konieczne jest poczynienie kilku zastrzeżeń. Pozostawienie możliwości decydowania o dopuszczalności następstwa prawnego dóbr cyfrowych w rękach samych usługodawców, którzy mogą o nim przesądzić w drodze stosownych postanowień umownych, jest co najmniej ryzykowne, z uwagi na spodziewaną dalszą dowolność przyjmowanych rozwiązań. Jako przykład takiego rodzaju postanowień umownych można wskazać usługę Menadżera nieaktywnych kont, która jest oferowana przez Google⁵². Polega ona na automatycznym wysłaniu do oznaczonej osoby wiadomości e-mail zawierającej dane logowania, uprawniające do uzyskania dostępu do takich usług jak poczta elektroniczna Gmail, serwis YouTube czy Dysk Google. Uruchomienie tej procedury następuje w wyniku wykrycia przez usługodawcę braku aktywności użytkownika na koncie przez czas z góry określony przez samego zmarłego, co świadczy o tym, że bez wcześniejszej aktywności użytkownika opisywane rozwiązanie nie zostanie w ogóle wdrożone. Możliwość uzyskania dostępu do zawartości konta przez następców prawnych zmarłego przewiduje również administrator Facebooka, przy czym dopuszcza taką możliwość jedynie wyjątkowo i dopiero po przedstawieniu dokumentu poświadczającego relację bliskiego pokrewieństwa ze zmarłym oraz stosownego nakazu sądowego⁵³.

⁵⁰ Zob. zakładkę Jakże dane opiekun konta może pobrać z Facebooka?, Centrum pomocy Facebook, <https://www.facebook.com/help/408044339354739> [Dostęp: 15.11.2022 r.].

⁵¹ Por. P. Szulewski, *Śmierć 2.0...*, s. 739.

⁵² Zob. zakładkę Menadżer nieaktywnych kont, Centrum pomocy Google, <https://support.google.com/accounts/answer/3036546?hl=pl> [Dostęp: 15.11.2022 r.].

⁵³ Zob. zakładkę Zarządzanie kontem osoby zmarłej — Prośba o nadanie kontu status „In memoriam” lub usunięcie konta — Jak mogę prosić o dostęp do zawartości konta na Facebooku należącego do osoby zmarłej?, Centrum pomocy Facebook, https://www.facebook.com/help/1111566045566400/?helpref=hc_fnav [Dostęp: 15.11.2022 r.].

Świadczy to o dowolności, z jaką dostawcy usług internetowych aktualnie regulują kwestie związane z umownym przeniesieniem prawa do korzystania z konta zmarłego na jego następców prawnych, czego zasadniczym powodem jest brak chroniącej interesy zmarłych użytkowników regulacji prawnej. Pozostawienie *status quo* nie jest właściwą drogą w obliczu dowolności wyboru rozwiązań stosowanych przez usługodawców. W odpowiedzi na nią amerykańskie piśmiennictwo sformułowało postulat, aby w niebudzący wątpliwości sposób przyznać użytkownikom pełne prawo do rozrządzania na wypadek śmierci przynależnymi im dobrami cyfrowymi, jak również przyjąć wiążące regulacje, które uniemożliwiałyby usługodawcom blokowanie następcom prawnym zmarłego wykonywania ich prawa do dostępu do pozostawionych przez niego dóbr cyfrowych⁵⁴.

7. Przykłady rozwiązań przyjętych w obcych systemach prawnych

Analizując sposoby radzenia sobie z problemem następstwa prawnego dóbr cyfrowych w poszczególnych systemach prawnych obowiązujących na świecie, można wyróżnić dwa zasadnicze modele⁵⁵. Pierwszy z nich, polegający na przyjmowaniu zupełnie nowych regulacji ustawowych, znalazł swoje zastosowanie w Stanach Zjednoczonych Ameryki, natomiast przykładem drugiego, który opiera się na starannej wykładni już obowiązujących przepisów i dostosowywaniu ich do zmieniających się realiów życia nowoczesnego społeczeństwa, może być niemiecka judykatura, nauka prawa, a także praktyka.

W USA poważniejsze rozważania nad kwestią następstwa prawnego dóbr cyfrowych *post mortem* zaczęły się już na początku obecnego stulecia, zarówno bowiem w ramach przestrzeni publicznej, jak i wśród przedstawicieli nauki prawa szerokim echem odbił się spór sądowy pomiędzy rodziną zmarłego w Iraku amerykańskiego żołnierza a usługodawcą Yahoo!, którego sedno stanowiło rozstrzygnięcie w przedmiocie przyznania bliskim zmarłego dostępu do jego konta poczty elektronicznej⁵⁶. Następnym kro-

⁵⁴ Zob. zwłaszcza J.P. Hopkins, *Afterlife in the Cloud: Managing a Digital Estate*, „Hastings Science and Technology Law Journal”, 4.08.2013.

⁵⁵ Zob. M. Mađel, *Następtwo prawne...*, s. 257.

⁵⁶ Zob. J. Zaslow, *War Correspondence: Efforts Mount To Preserve Soldiers' Letters, Emails*, „The Wall Street Journal”, 6.05.2005, <https://www.wsj.com/articles/SB111524744771525128> [Dostęp: 22.11.2022 r.].

kiem było opracowanie w 2014 r. przywołanej już w niniejszym artykule propozycji legislacyjnej dla ustawodawstw stanowych pod postacią *Fiduciary Access To Digital Assets Act*, przy czym z większym zainteresowaniem spotkała się ona w wersji zmodyfikowanej z roku następnego⁵⁷. Należy podkreślić, że opisywany dokument to jedynie wypracowana przez niektórych przedstawicieli nauki prawa niewiążąca propozycja ujednoczenia przepisów w zakresie następstwa prawnego dóbr cyfrowych i kwestia przyjęcia tych rozwiązań oraz ich ostateczny kształt pozostają nadal w gestii władz ustawodawczych poszczególnych stanów. Można wskazać, że RUFADAA w wersji z 2015 r. jest już prawem obowiązującym w 47 stanach, natomiast w stanie Massachusetts jest on aktualnie w trakcie procedowania, a w stanie Delaware obowiązuje w wersji z 2014 r.⁵⁸ Co warte odnotowania, prace nad ujednoczeniem prawa w tym zakresie są w USA wspierane przez największe firmy z branży technologicznej, do których należą przede wszystkim Google Inc. oraz Meta Platforms Inc., aprobujące w szczególności zmodyfikowaną wersję z 2015 r.⁵⁹

W ramach RUFADAA zasadnicze znaczenie ma sekcja 4, w której za pośrednictwem internetowego formularza udostępnionego przez usługodawcę przyznano użytkownikowi prawo do wiążącego wskazania testamentu, trustu i pełnomocnictwa lub za pomocą innego pisemnego dokumentu — prawo do sposobu określenia zarządu zgromadzonymi dobrami cyfrowymi po jego śmierci, a także prawo powołania podmiotu upoważnionego do dysponowania tymi dobrami. Wyrażona w ten sposób wola użytkownika jest stosowana z pierwszeństwem przed postanowieniami warunków świadczenia usług (ang. *terms-of-service agreement*). Ponadto użytkownik może wprost określić zakres, w jakim nastąpi przyznanie następcom prawnym dostępu do jego konta, przy czym może zezwolić na dostęp do wszystkich lub tylko do niektórych treści cyfrowych znajdujących się na danym koncie. Z zakresu udostępnienia może wyłączyć przede wszystkim prowadzoną za życia komunikację, co obejmuje zarówno jej

⁵⁷ Zob. opracowany przez Uniform Law Commissions wspomniany już wcześniej dokument o nazwie Revised Uniform Fiduciary Access to Digital Assets Act [dalej: RUFADAA] (2015), <https://www.uniformlaws.org/HigherLogic/System/DownloadDocumentFile.ashx?DocumentFileKey=112ab648-b257-97f2-48c2-61fe109a0b33&forceDialog=0> [Dostęp: 6.07.2023 r.].

⁵⁸ Na internetowej stronie Uniform Law Commission znajduje się na bieżąco aktualizowana lista, w której oznaczono postępy prac legislacyjnych w poszczególnych stanach USA, <https://www.uniformlaws.org/committees/community-home?CommunityKey=f7237fc4-74c2-4728-81c6b39a91ecd22> [Dostęp: 22.11.2022 r.].

⁵⁹ Tak M. Mađel, *Następstwo prawne...*, s. 39.

temat, jak i treść wymienianych wiadomości⁶⁰. Zgodnie z sekcją 6 udostępnienie dóbr cyfrowych następuje w drodze przyznania przez usługodawcę administratorowi spadku lub innej oznaczonej osobie dostępu do całości konta zmarłego lub tylko do niezbędnej części jego zawartości, w zależności od woli zmarłego użytkownika, jak również poprzez wydanie kopii zapisanych na koncie danych. Natomiast w sekcji 15, na podstawie której nałożono na następców prawnych zmarłego szereg obowiązków, przyznano im także spory zakres praw związanych z dysponowaniem kontem i zgromadzonymi tam treściami, wśród których znajduje się również prawo do zwrócenia się z wiążącym dla usługodawcy żądaniem zamknięcia konta zmarłego wraz z jednoczesnym usunięciem wszystkich danych.

W praktyce opisywane regulacje nie mają aż tak przełomowego znaczenia, jak można byłoby tego oczekiwać, i pomimo iż są one obowiązującym prawem, to ich faktyczna skuteczność jest podważana przez usługodawców. W toczących się sporach sądowych swoje argumenty wywodzą oni w szczególności ze specyfiki amerykańskiego systemu prawnego i obowiązującej w nim hierarchii źródeł prawa. Zgodnie z art. VI Konstytucji USA⁶¹ najwyższym prawem na terytorium całego państwa jest konstytucja, poniżej znajdują się umowy międzynarodowe, ustawy federalne, konstytucje stanowe i dopiero później ustawy stanowe⁶², a jak było już sygnalizowane, RUFADAA został wdrożony w aktach prawnych o randze ustaw stanowych. To oznacza, że w przypadku kolizji wszystkie pozostałe źródła prawa stanowionego mają pierwszeństwo przed regulacjami ustaw stanowych, z czego w swojej argumentacji często korzystają usługodawcy. Powołują się przy tym na ustawy federalne, a dokładniej na *Stored Communications Act*⁶³, w którego sekcji 2701 przewidziano odpowiedzialność karną za celowe i nieautoryzowane uzyskanie dostępu do systemu, za pomocą którego świadczy się usługi łączności elektronicznej, lub celowe przekroczenie uprawnień dostępu do systemu i w następstwie uzyskanie, zmianę lub uniemożliwienie autoryzowanego dostępu do sieci lub komunikacji elektronicznej. Równie często przywołuje się również

⁶⁰ Zob. Act Summary, Uniform Law Commission, <https://www.uniformlaws.org/committees/community-home?CommunityKey=f7237fc4-74c2-4728-81c6-b39a91ecdf22> [Dostęp: 22.11.2022 r.].

⁶¹ Zob. Konstytucja Stanów Zjednoczonych Ameryki. Tłum. A. Pułło, Wydawnictwo Sejmowe, Warszawa, 2002, <http://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/konst/usa.html> [Dostęp: 22.11.2022 r.].

⁶² Zob. R. Tokarczyk, *Prawo amerykańskie*, Wolters Kluwer, Warszawa, 2011, s. 30—33, 35—39.

⁶³ Akt ten został skodyfikowany w tytule 18 United States Code, w rozdziale 121 — *Stored Wire And Electronic Communications And Transactional Records Access*, <https://uscode.house.gov/browse/prelim@title18/part1/chapter121&edition=prelim> [Dostęp: 22.11.2022 r.].

sekcję 2702, w której pod rygorem odpowiedzialności karnej zakazano dobrowolnego ujawnienia komunikacji lub danych klienta bez wyraźnej podstawy prawnej. W amerykańskiej nauce pojawiają się także stanowiska, według których przywołane wyżej przepisy federalne nie stoją na przeszkodzie objęcia dóbr cyfrowych przez następców prawnych zmarłego, w tej bowiem sytuacji karalność udostępnienia treści cyfrowych zostaje w drodze wyjątku uchylona w konsekwencji zgody samego użytkownika lub działania w ramach wykonania orzeczenia sądowego⁶⁴. Na marginesie należy zauważyć, że podobne zastrzeżenie znalazło się także w sekcji 7 RUFADAA, gdzie wyraźnie zaznaczono, że udostępnienie treści cyfrowych zmarłego użytkownika, w tym treści jego komunikacji z innymi osobami, po spełnieniu określonej w przepisach procedury i w następstwie zgody zmarłego użytkownika lub na skutek wykonania orzeczenia sądu, nie będzie stanowić naruszenia sekcji 2701 Stored Communications Act. Powyższe pokazuje, że nawet wprowadzenie zupełnie nowych regulacji wprost odnoszących się do następstwa prawnego dóbr cyfrowych nie rozwiąże wszystkich problemów, jeśli nowelizacja nie będzie mieć charakteru kompleksowego i nie obejmie całości systemu prawnego.

Przenosząc się do prawa niemieckiego, które może reprezentować drugi z przedstawionych wyżej modeli, należy zaznaczyć, że dokonywanie dopasowania w drodze wykładni już obowiązujących przepisów prawa spadkowego do zmian społecznych odbywa się tutaj zasadniczo na trzech płaszczyznach — judykatury, piśmiennictwa oraz praktyki prawa.

W ramach poglądów wyrażanych przez judykaturę na szczególną uwagę zasługuje wyrok Federalnego Trybunału Sprawiedliwości z dnia 12 lipca 2018 r. (sygn. akt III ZR 183/17)⁶⁵. Zawisła przed Trybunałem sprawa dotyczyła sporu pomiędzy rodzicami 15-letniej dziewczyny, która zmarła w wyniku wypadku w berlińskim metrze w grudniu 2012 r., a administratorem portalu społecznościowego Facebook. Po jej śmierci, w wyniku zgłoszenia dokonanego przez osobę trzecią, usługodawca nadał profilowi zmarłej status *in memoriam*, co spowodowało, że jej rodzice, pomimo iż posiadali dane dostępowe do konta, nie mogli się na nie zalogować. W związku z faktem, że administrator serwisu konsekwentnie odmawiał odblokowania możliwości dostępu do wskazanego profilu, rodzice zmarłej, jako spadkobiercy ustawowi córki, wytoczyli powództwo, domagając się jego przyznania. Ich zasadniczym celem było, po zweryfikowaniu treści wiadomości zawartych na koncie córki, odsunięcie istniejących podejrzeń

⁶⁴ Zob. M. Mađel, *Następstwo prawne treści cyfrowych z perspektywy prawa Stanów Zjednoczonych Ameryki*, „Prawo Mediów Elektronicznych” 2016, nr 1, s. 45.

⁶⁵ Zob. wyr. Federalnego Trybunału Sprawiedliwości z dnia 12 lipca 2018 r. (sygn. akt III ZR 183/17), <https://juris.bundesgerichtshof.de/cgi-bin/rechtsprechung/document.py?Gericht=bgh&Art=en&nr=86602&pos=0&anz=1> [Dostęp: 22.11.2022 r.].

dotyczących domniemanego samobójstwa 15-latki, co było konieczne, aby skutecznie odeprzeć roszczenia odszkodowawcze maszynisty metra.

Należy zauważyć, że tak naprawdę istotą omawianej sprawy nie było zagadnienie dziedziczenia konta w portalu społecznościowym, to bowiem w ocenie Trybunału jawiło się wyłącznie jako swego rodzaju kwestia wstępna; sedno stanowiła ocena, czy umowa pomiędzy użytkownikiem a administratorem portalu społecznościowego była przez tego ostatniego należycie wykonywana⁶⁶. Powyższe potwierdza również fakt, iż w toku instancji żaden z sądów nie zajął się nawet rozważeniem, na podstawie jakich przepisów kolizyjnych należałoby ustalić prawo właściwe dla dziedziczenia konta, już na wstępie z góry przyjmując brak występowania w tej sprawie jakichkolwiek elementów zagranicznych, co pozwoliło od razu przejść do oceny dziedziczości konta na gruncie niemieckiego prawa spadkowego⁶⁷. W uzasadnieniu swojego wyroku Trybunał wskazał, że zawarta umowa o prowadzenie konta w portalu społecznościowym powinna zostać zaliczona w skład masy spadkowej, gdyż zgodnie z § 1922 niemieckiego Kodeksu cywilnego⁶⁸ spadek, jako całość cywilnoprawnych praw i obowiązków zmarłego, przechodzi na jego spadkobierców w drodze sukcesji uniwersalnej. Oznacza to, że wszelkie roszczenia i zobowiązania wynikające z różnego rodzaju umów zawartych za życia przez zmarłego również przechodzą na jego następców prawnych. Odnosząc się do zarzutu podnoszonego przez usługodawcę, iż prawo dostępu do konta jako prawo *stricte* osobiste powinno zostać wyłączone ze spadku, Trybunał wskazał, że dziedziczeniu tego typu konta nie sprzeciwiają się ani postanowienia umowne, ani rodzaj łączącej strony umowy, jak również samo zobowiązanie z niej wynikające nie ma charakteru ściśle osobistego, a jedynie zgromadzone na koncie treści mają taki charakter. Dodatkowo podniósł, że nie istnieją żadne podstawy, aby pozostawione przez zmarłego treści cyfrowe traktować w odmienny sposób niż tożsame zasoby, które znajdują się na analogowych nośnikach, odwołując się także przy okazji do względów sentymentalnych, ponieważ dziedziczenie treści cyfrowych niczym nie różni się od dziedziczenia źródeł analogowych, pod postacią listów czy pamiętników, których zawartość także może mieć ściśle osobisty charakter. Trybunał nie zgodził się także z wcześniejszym poglądem, jakoby tajemnica telekomunikacyjna stała na przeszkodzie przekazaniu dostępu do konta spadkobiercom, ponieważ administrator serwisu, udostępniając

⁶⁶ Zob. D. Szałuba, *Dziedziczenie dóbr cyfrowych w postaci dostępu do konta na portalu społecznościowym. Głosa do wyroku Federalnego Trybunału Sprawiedliwości z dnia 12 lipca 2018 r., III ZR 183/17*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2021, nr 1, s. 37.

⁶⁷ Zob. *ibidem*, s. 43.

⁶⁸ Zob. Bürgerliches Gesetzbuch [dalej: BGB] z dnia 18 sierpnia 1896 r., <https://www.gesetze-im-internet.de/bgb/BJNR001950896.html> [Dostęp: 23.11.2022 r.].

konto zmarłej, nie przekazuje jakichkolwiek danych osobom trzecim, lecz drugiej stronie zawartej wcześniej umowy, spadkobiercy *ex lege* weszli bowiem w miejsce zmarłej w powstały w wyniku zawarcia umowy stosunek zobowiązaniowy. Trybunał potwierdził ponadto, iż uzyskanie przez spadkobierców dostępu do profilu zmarłej nie narusza przepisów o ochronie danych osobowych, zarówno w odniesieniu do danych samego zmarłego, jak i zgromadzonych tam danych osób trzecich. W jego ocenie przepisy RODO⁶⁹ nie sprzeciwiają się udzieleniu spadkobiercom dostępu do tych treści, co wręcz jest konieczne dla prawidłowego wykonania zawartej umowy i ochrony uzasadnionych interesów następców prawnych. Trybunał wskazał również, że przez nadanie statusu *in memoriam* administrator dopuścił się naruszenia § 307 ust. 2 pkt 2 BGB, oznaczało to bowiem odebranie użytkownikowi jego podstawowego uprawnienia wynikającego z umowy, jakim było prawo dostępu do konta wraz z przechowywanymi tam treściami oraz prawo do rozporządzania kontem, co jednocześnie stanowiło nienależyte wykonanie zobowiązania przez usługodawcę, niweczące możliwości prawidłowego zrealizowania celu umowy.

Natomiast spoglądając na płaszczyznę niemieckiej nauki prawa, można wskazać, że jeszcze na długo przed wydaniem przywołanego wyroku Federalnego Trybunału Sprawiedliwości niektórzy jej przedstawiciele już podawali w wątpliwość, czy w odniesieniu do niektórych rodzajów dóbr cyfrowych nie zachodziłaby konieczność uznania ich osobistego charakteru, a więc odrzucenia możliwości ich przejścia na następców prawnych zmarłego. W rozgorzałej wówczas w niemieckim piśmiennictwie dyskusji jako przykład tego rodzaju problematycznych dóbr cyfrowych wskazano konto poczty elektronicznej. Zaproponowano wówczas dwojakiego rodzaju podział pozostawionych przez zmarłego wiadomości e-mail⁷⁰. Pierwszy z nich różnicował sytuację treści cyfrowych w zależności od miejsca, w którym zostały one zapisane — wiadomości pobrane z serwera poczty, a następnie zapisane na urządzeniu należącym do zmarłego podlegać miały dziedziczeniu niezależnie od ich charakteru. Odmienne zaś sugerowano traktować wiadomości, które znajdują się wyłącznie na serwerze usługodawcy, ponieważ one powinny zostać wyłączone z zakresu spadkobrania, lecz jednocześnie proponowano pozostawić następcom prawnym

⁶⁹ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE (ogólne rozporządzenie o ochronie danych) (Dz.Urz. UE L 2016, nr 119, s. 1 z późn. zm.) [dalej: RODO].

⁷⁰ Zob. T. Hoeren, *Der Tod und das Internet — Rechtliche Fragen zur Verwendung von E-Mail- und WWW-Accounts nach dem Tode des Inhabers*, „Neue Juristische Wochenschrift” 2005, Heft 30, s. 2113—2117.

zmarłego użytkownika prawo do wystąpienia na podstawie stosownych postanowień umownych z żądaniem wydania im znajdujących się na serwerze treści⁷¹. Natomiast drugi rodzaj przywołanego podziału w założeniu miał opierać się na kryterium zawartości i celu przetwarzania konkretnych treści cyfrowych, przy czym w jego ramach wyodrębniono wiadomości przenoszalne i nieprzenoszalne. Jako przenoszalne zaproponowano kwalifikować wiadomości odbierane i wysyłane przez zmarłego w ramach prowadzonej przez niego działalności gospodarczej lub zawodowej, a w odniesieniu do wiadomości o wyłącznie osobistym charakterze, jako do treści wykazujących ścisły związek z osobą zmarłego, postulowano wyłączenie ich z zakresu jakiegokolwiek następstwa prawnego⁷².

W odniesieniu do poglądów praktyki prawa należy odwołać się do stanowiska zaprezentowanego przez niemiecką Naczelną Radę Adwokacką w 2013 r., a więc także jeszcze kilka lat przed wspomnianym wyrokiem Trybunału. W przygotowanym przez nią raporcie⁷³ jako główną przeszkodę dla skutecznego dziedziczenia dóbr cyfrowych wskazano sprzeczność pomiędzy regulacjami prawa telekomunikacyjnego, dotyczącymi tajemnicy komunikacyjnej (niem. *Fernmeldegeheimnis*), a przepisami prawa spadkowego⁷⁴. Jako remedium na zauważone trudności zgłoszono postulat *de lege ferenda*, aby w ramach nowelizacji prawa telekomunikacyjnego nałożyć na usługodawców zakaz usuwania treści cyfrowych po śmierci ich pierwotnego użytkownika, a także obowiązek zadośćuczynienia woli

⁷¹ Zob. ibidem; S. Herzog, *Der digitale Nachlass — ein bisher kaum gesehenes und häufig missverstandenes Problem*, „Neue Juristische Wochenschrift” 2013, Heft 52, s. 3745—3751; M. Martini, *Der digitale Nachlass und die Herausforderung postmortalen Persönlichkeitsschutzes im Internet*, „Juristen Zeitung” 2012, Nr. 23, s. 1145 i n.

⁷² Por. T. Hoeren, *Der Tod und das Internet...*, s. 2113—2117; K. Brisch, M. Müllerter Jung, *Digitaler Nachlass — Das Schicksal von E-Mail- und De-Mail-Accounts sowie Mediacenter-Inhalten*, „Computer und Recht” 2013, nr 13, s. 446 i n.

⁷³ Zob. Deutscher Anwaltverein, *Stellungnahme des Deutschen Anwaltvereins durch die Ausschüsse Erbrecht, Informationsrecht und Verfassungsrecht zum Digitalen Nachlass*, „Stellungnahme” 2013, nr 34, <chrome-extension://efaidnbnmnibpcjpcglclefindmkaj/https://anwaltverein.de/files/anwaltverein.de/downloads/newsroom/stellungnahmen/2013/SN-DAV34-13.pdf> [Dostęp: 23.11.2022 r.].

⁷⁴ Powyższe stanowisko zostało sformułowane w oparciu o nieobowiązujący już § 88 Telekommunikationsgesetz z dnia 22 czerwca 2004 r., https://www.bgbl.de/xaver/bgbl/start.xav#__bgbl__%2F%2F*%5B%40attr_id%3D%27bgbl104s1190.pdf%27%5D__1653586759424 [Dostęp: 23.11.2022 r.], przy czym należy wskazać, że po nowelizacji w 2021 r. przywołana regulacja została przeniesiona do § 3 Gesetz über den Datenschutz und den Schutz der Privatsphäre in der Telekommunikation und bei Telemedien z dnia 23 czerwca 2021 r., <https://www.gesetze-im-internet.de/ttdsg/> [Dostęp: 23.11.2022 r.], która to ustawa stanowi swego rodzaju uzupełnienie nowej Telekommunikationsgesetz z dnia 3 czerwca 2021 r., https://www.gesetze-im-internet.de/tkg_2021/ [Dostęp: 23.11.2022 r.].

zmarłego w przedmiocie przekazania dostępu do tych treści jego spadkobiercom, zgodnie z zasadami sukcesji generalnej z § 1922 BGB⁷⁵. W tym dokumencie zostało także zaprezentowane nowe pojęcie spadku cyfrowego (niem. *digitaler Nachlass*), które mieści w sobie zarówno wszelkie treści cyfrowe, jak i prawa autorskie przysługujące względem umieszczonych w Internecie utworów, prawa z tytułu rejestracji domen, stosunki obligacyjne pomiędzy dostawcami usług internetowych a ich użytkownikami oraz prawo dostępu i korzystania z kont założonych i administrowanych przez użytkownika⁷⁶.

Przykład niemiecki prowadzi do wniosku, że dostosowanie regulacji prawnych do ciągłych przemian technologicznych nie od razu wymaga przeprowadzania nowelizacji dotychczas obowiązujących przepisów, jednak usunięcie wszystkich praktycznych wątpliwości wymaga ścisłej współpracy judykatury, piśmiennictwa oraz praktyki prawa.

8. Postulaty *de lege ferenda*

Opierając się na wyżej poczynionych rozważaniach, należy wskazać, że ani obecnie funkcjonujące w praktyce rozwiązania ze względu na dowolność usługodawców w kształtowaniu sytuacji *post mortem* dóbr cyfrowych w ramach postanowień umownych, ani proste włączenie wszystkich rodzajów dóbr cyfrowych do podlegającej następstwu prawnemu masy majątkowej nie są rozwiązaniami optymalnymi i stąd zachodzi konieczność podjęcia próby sformułowania pewnych postulatów *de lege ferenda*. W ich ramach na uwagę zasługuje koncepcja⁷⁷ inspirowana regulacją zawartą w art. 56 polskiego Prawa bankowego⁷⁸, dotyczącą tzw. zapisu bankowego, którego przedmiot stanowią środki pieniężne zgromadzone na rachunku bankowym zmarłego. Według wskazanego poglądu proponuje się, aby dobra cyfrowe zostały wyłączone z zakresu praw i obowiązków zmarłego podlegających dziedziczeniu w myśl prawa spadkowego. Użytkownik w deklaracji składanej usługodawcy w postaci elektronicznej mógłby polecić, aby po jego śmierci zgromadzone na koncie treści cyfrowe zostały udostępnione wybranym spośród ustawowego kręgu osobom bliskim, przy czym niezłożenie takiej deklaracji powodowałby powstanie

⁷⁵ Zob. Deutscher Anwaltverein..., s. 92.

⁷⁶ Zob. ibidem, s. 93.

⁷⁷ Zob. M. Mađel, *Następstwo prawne...*, s. 265—269.

⁷⁸ Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. — Prawo bankowe (t.j. Dz.U. 2022, poz. 2324).

po stronie usługodawcy obowiązku zarchiwizowania tych treści, które następnie wchodziłyby wprost w skład spadku. Wydaje się, że lepszym rozwiązaniem byłoby zmodyfikowanie powyższej koncepcji w kierunku całkowitego wyłączenia dóbr cyfrowych ze spadku — brak złożenia przez użytkownika deklaracji regulującej ich następstwo prawne powinno być jednoznaczne z wiążącym dla usługodawcy poleceniem usunięcia całego konta. Wygaśnięcie *ex lege* praw do dóbr cyfrowych po śmierci ich pierwotnego użytkownika następowałoby także wtedy, gdy wskazane przez zmarłego osoby odmówiłyby objęcia przekazanych im dóbr cyfrowych, przestały spełniać przesłankę odpowiedniej więzi ze zmarłym, nie dożyły chwili jego śmierci lub ich odnalezienie przez usługodawcę przy zachowaniu należytej staranności byłoby niemożliwe po upływie określonego przez prawo minimalnego terminu. Dodatkowo należałoby także zapewnić użytkownikom pełną swobodę w określeniu zakresu, w jakim życzą sobie przekazać dostęp do zgromadzonych dóbr, aby mogli przekazać dostęp do całości konta lub jedynie do wyodrębnionych z niego treści. Cała procedura byłaby inicjowana przez usługodawcę po uzyskaniu sprawdzonej informacji o śmierci użytkownika lub po określonym w przepisach okresie nieaktywności konta. Należałoby także postulować rozszerzenie kręgu osób, spośród których użytkownik mógłby wybrać swojego następcę prawnego, o osobę pozostającą z nim we wspólnym pożyciu w chwili śmierci, przy czym trzeba zastrzec, że dalsze rozszerzenie zakresu podmiotowego uprawnionych byłoby już niewskazane w świetle postulatów związanych z cyberbezpieczeństwem⁷⁹. Na aprobatę zasługuje również postulat, aby powyższe rozwiązania wdrożyć w formie aktu prawnego na szczeblu unijnym, co zagwarantowałoby skuteczność przyjętych regulacji w praktyce, przede wszystkim w aspekcie wymuszenia stosowania się do nich także przez technologicznych gigantów, mających swoje siedziby w różnych państwach na całym świecie⁸⁰.

Zaproponowane rozwiązanie spełnia wszystkie wskazane na wstępie postulaty natury ekonomicznej, socjologicznej, historiograficznej i psychologicznej, jednocześnie zapewniając właściwą ochronę interesów zmarłego użytkownika i związanych z nim osób trzecich, przede wszystkim jego partnerów w komunikacji. Co prawda w literaturze przedmiotu podnosi się, iż ustawowe rozszerzenie katalogu praw i obowiązków przechodzących na oznaczone osoby poza porządkiem dziedziczenia prowadzi do uszczuplenia masy spadkowej ze szkodą dla samych spadkobierców, a także dla wierzycieli spadkodawcy, w tym przede wszystkim dla osób uprawnionych

⁷⁹ Zob. M. Mađel, *Następstwo prawne...*, s. 267.

⁸⁰ Zob. *ibidem*, s. 269.

po nim do zachowku lub którym przysługuje prawo rezerwy⁸¹. Jednak należy wskazać, że w odniesieniu do następstwa prawnego dóbr cyfrowych *post mortem* takie wyłączenie jest niezbędne ze względu na specyfikę samych dóbr cyfrowych oraz potrzebę zapewnienia właściwego poziomu ochrony prawa do prywatności⁸².

9. Podsumowanie

Poczynione rozważania unaocznily złożoność problematyki następstwa prawnego dóbr cyfrowych *post mortem*, a także ogrom sprzecznych z sobą interesów, które należałoby pogodzić, proponując jakiegokolwiek nowe regulacje w tej materii, które są konieczne z uwagi na niewystarczający poziom obecnych rozwiązań. Na ubolewanie zasługuje też fakt, że przy okazji prac nad przywołaną dyrektywą 2019/770 prawodawca unijny równocześnie w innym akcie prawnym nie postanowił zająć się również kwestią następstwa prawnego dóbr cyfrowych *post mortem*. Cieszy jednak, że coraz częściej szeroko pojęta tematyka dóbr cyfrowych stawiana jest w centrum zainteresowania prawodawców, zarówno krajowych, jak i na szczeblu unijnym; także z satysfakcją należy postrzegać fakt, iż dyskusja na ten temat znacząco ożywiła się na przestrzeni ostatnich kilku lat. Doniosłość opisywanej problematyki będzie rosła, przede wszystkim z uwagi na stale zwiększającą się liczbę użytkowników Internetu⁸³, co w zestawieniu z nieuchronnością ludzkiego przemijania powoduje stale zwiększanie się liczby porzuconych kont osób zmarłych. Można się spodziewać, że wkrótce zaczną rosnać także liczba sporów sądowych pomiędzy następcami prawnymi zmarłych użytkowników a dostawcami usług internetowych, co pośrednio będzie efektem wzrastającej świadomości społecznej w zakresie wartości pozostawionych przez zmarłych dóbr cyfrowych. Zaproponowana w niniejszym opracowaniu koncepcja rozwiązania

⁸¹ Zob. J.S. Piątowski, B. Kordasiewicz, *Prawo spadkowe. Zarys wykładu*, LexisNexis, Warszawa, 2011, s. 40; W. Borysiak, *Dziedziczenie. Konstrukcja prawna i ochrona*, LexisNexis, Warszawa, 2013, s. 297—298.

⁸² Por. M. Małdel, *Następstwo prawne...*, s. 268—269.

⁸³ Por. Raport polskiego Głównego Urzędu Statystycznego, w którym wskazano, że z Internetu regularnie — co oznacza przynajmniej raz w tygodniu — korzystało 83,6% osób w wieku 16—74 lata, wobec 81,4% w roku poprzednim, *Spółeczeństwo informacyjne w Polsce w 2021 roku*, s. 131, https://stat.gov.pl/download/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5497/1/15/1/spoleczenstwo_informacyjne_w_polsce_w_2021_r_3.pdf [Dostęp: 25.11.2022 r.].

tego problemu ma stanowić pewien pretekst do dalszej dyskusji nad koniecznością przyjęcia nowych rozwiązań legislacyjnych w tym zakresie, zarówno w aspekcie prawa krajowego i unijnego, jak i norm prawa kolidującego, a także nad ich ewentualnym kierunkiem i postacią.

Bibliografia

- Borysewicz P., *Borysewicz, TOP 7 Najdrożej Sprzedanych Przedmiotów W Grach Komputerowych*, <https://www.videotesty.pl/artykul/419/top-7-najdrozej-sprzedanych-przedmiotow-w-grach-komputerowych/> [Dostęp: 25.11.2022 r.].
- Borysiak W., *Dziedziczenie. Konstrukcja prawna i ochrona*, LexisNexis, Warszawa, 2013.
- Brisch K., Müller-ter Jung M., *Digitaler Nachlass — Das Schicksal von E-Mail- und De-Mail-Accounts sowie Medientercenter-Inhalten*, „Computer und Recht” 2013, nr 13.
- Brzozowski A., Kocot W.J., Skowrońska-Bocian E., *Prawo cywilne. Część ogólna*, C.H. Beck, Warszawa, 2013.
- Czubkowska S., *Ostatnie logowanie. Niech twoje dane spoczywają w spokoju*, „Wyborcza.biz”, 20.04.2019, <https://wyborcza.biz/biznes/7,177150,24674340,media-spolecznościowe-nie-odpisze-bo-umarlem.html?disableRedirects=true> [Dostęp: 15.06.2023 r.].
- Efroni Z., *Gaps and opportunities: The rudimentary protection for „data-paying consumers” under new EU consumer protection law*, „Common Market Law Review” 2020, vol. 57, no. 3.
- Herzog S., *Der digitale Nachlass — ein bisher kaum gesehenes und häufig missverstandenes Problem*, „Neue Juristische Wochenschrift” 2013, Heft 52.
- Hoeren T., *Der Tod und das Internet — Rechtliche Fragen zur Verwendung von E-Mail- und WWW-Accounts nach dem Tode des Inhabers*, „Neue Juristische Wochenschrift” 2005, Heft 30.
- Hopkins J.P., *Afterlife in the Cloud: Managing a Digital Estate*, „Hastings Science and Technology Law Journal”, 4.08.2013.
- Jarozek A., *Prawo właściwe dla umów konsumenckich zawieranych przez Internet*, Oficyna, Warszawa, 2009.
- Kaleem J., *Death on Facebook Now Common as ‘Dead Profiles’ Create Vast Virtual Cemetery. What Happens To Your Facebook Profile After You Die?*, „The Huffington Post”, 7.12.2012, https://www.huffpost.com/entry/death-facebook-dead-profiles_n_2245397 [Dostęp: 15.11.2022 r.].
- Kocot W., *Wpływ Internetu na prawo umów*, LexisNexis, Warszawa, 2004.
- Księżak P., *Prawo spadkowe*, Wolters Kluwer, Warszawa, 2017.
- Martini M., *Der digitale Nachlass und die Herausforderung postmortalen Persönlichkeitsschutzes im Internet*, „Juristen Zeitung” 2012, Nr. 23.

- Maryniak Ł., Baryś P., *Prawo własności wirtualnej*, w: *Prawo w wirtualnych światach*, red. K. Grzybczyk, Difin, Warszawa, 2013.
- Mađel M., *Następstwo prawne treści cyfrowych na wypadek śmierci*, C.H. Beck, Warszawa, 2018.
- Mađel M., *Następstwo prawne treści cyfrowych z perspektywy prawa Stanów Zjednoczonych Ameryki*, „Prawo Mediów Elektronicznych” 2016, nr 1.
- McEwen R.N., Scheaffer K., *Virtual Mourning and Memory Construction on Facebook: Here Are the Terms of Use*, „Bulletin of Science Technology & Society”, no. 3—4.
- Nowak T., *Facebook ma coraz więcej martwych użytkowników*, <https://cyfrowa.rp.pl/globalne-interesy/art16917411-facebook-ma-coraz-wiecej-martwych-uzytownikow> [Dostęp: 25.11.2022 r.].
- Pazdan M. (red.), *System Prawa Prywatnego*, T. 20B, *Prawo prywatne międzynarodowe*, C.H. Beck, Warszawa, 2015.
- Pazdan M. (red.), *System Prawa Prywatnego*, T. 20C, *Prawo prywatne międzynarodowe*, C.H. Beck, Warszawa, 2015.
- Pazdan M., *Prawo prywatne międzynarodowe*, wyd. 16, Wolters Kluwer, Warszawa 2017.
- Piątowski J.S., Kordasiewicz B., *Prawo spadkowe. Zarys wykładu*, LexisNexis, Warszawa, 2011.
- Serafin T., *Dziedziczenie treści cyfrowych. Zarys problematyki*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego. Seria Prawnicza” 2020, z. 110.
- Szkałuba D., *Dziedziczenie dóbr cyfrowych w postaci dostępu do konta na portalu społecznościowym. Glosa do wyroku Federalnego Trybunału Sprawiedliwości z dnia 12 lipca 2018 r., III ZR 183/17*, „Europejski Przegląd Sądowy” 2021, nr 1.
- Szpyt K., *Obrót dobrami wirtualnymi w grach komputerowych. Studium cywilnoprawne*, C.H. Beck, Warszawa, 2018.
- Szulewski P., *Śmierć 2.0 — problematyka dóbr cyfrowych post mortem*, w: *Non omnis moriar. Osobiste i majątkowe aspekty prawne śmierci człowieka. Zagadnienia wybrane*, red. J. Gołaczyński, J. Mazurkiewicz, J. Turłukowski, D. Karkut, Oficyna Prawnicza, Wrocław, 2015.
- Świerczyński M., Kolasiński M., *Wybór prawa obcego w internetowych wzorcach umownych a ochrona konsumenta*, w: *Media elektroniczne. Współczesne problemy prawne*, red. K. Flaga-Gieruszyńska, J. Gołaczyński, D. Szostek, C.H. Beck, Warszawa, 2016.
- Tokarczyk R., *Prawo amerykańskie*, Wolters Kluwer, Warszawa, 2011.
- Załućki M., *Śmierć a dane w systemach teleinformatycznych — przyczynek do dyskusji*, w: *Media elektroniczne. Współczesne problemy prawne*, red. K. Flaga-Gieruszyńska, J. Gołaczyński, D. Szostek, C.H. Beck, Warszawa, 2016.
- Zaslow J., *War correspondence: efforts mount to preserve soldiers' letters, emails*, „The Wall Street Journal”, 6.05.2005, <https://www.wsj.com/articles/SB111524744771525128> [Dostęp: 22.11.2022 r.].